

Tilburg University

Synodaal werken in de lokale geloofsgemeenschap

Moons, Jos

Published in:
WKO Nieuwsbrief / Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk

Publication date:
2022

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Moons, J. (2022). Synodaal werken in de lokale geloofsgemeenschap: Wat is het en hoe werkt het? *WKO Nieuwsbrief / Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk*, 107, 13-15.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

de gemeenschap. Zij zetten hun leiderschap en spiritualiteit en pastorale kwaliteiten in ten behoeve van de gemeenschap, maar hebben niet de behoefte hun positie en hun bevoegdheden te laten gelden. In het Evangelie leest Jezus de apostelen de les op de momenten dat ze op zoek zijn naar een verzekerde positie. Als de leerlingen onderweg ruzie hebben gehad over de rangorde, wijst Jezus hen terecht: *'Als iemand de eerste wil zijn, moet hij de laatste van allen en de dienaar van allen zijn'* (Mc 10:35b). Besluitvorming is in die synodale kerk meer een proces van rijping dan het uitoefenen van autoriteit. Het eerste concilie van Jeruzalem is een uiting van die synodale cultuur en van de rol die gebed speelt in het rijpingsproces, als de apostelen tot een besluit moeten komen over de vraag of de besnijdenis voor nieuwe niet-Joodse gelovigen verplicht moet zijn.

Een profetische kerk

In de huidige wereld is de kerk een teken van tegenpraak en neemt ze een profetische rol op zich, in de traditie van de profeten van Israël die geen blad voor de mond nemen als het gaat om het onrecht dat alom zichtbaar is. Onze globale cultuur is een exploitatieve cultuur, die de natuur en mensen exploiteert voor eigen gewin: het vluchtelingendrama, de uitbuiting van migranten, de vernietiging van de schepping. De basisgemeenschappen van de Latijns-Amerikaanse kerk zijn van meet af aan geïnspireerd door deze profetische opdracht en de daarin vervatte keuze voor de armen. Geloofsgemeenschappen delen die profetische rol met andere maatschappelijke organisaties die zich inzetten voor kwetsbare mensen en voor de schepping, en hebben er geen behoefte aan zichzelf op dat punt te onderscheiden. Ze werken graag samen en verbinden zich met een bredere beweging. Voor zichzelf weten ze dat deze profetische inzet vanzelfsprekend voortvloeit uit hun evangelische inspiratie. Die profetische inzet is geen politieke of ideologische positionering, ze is geworteld in de overtuiging dat het gaat over een samenleving in verbinding, waarin iedereen tot zijn recht kan komen en waarin God alles in allen zal zijn.

We hoeven de kerk van de toekomst niet te ontwerpen, er is geen behoefte aan een blauwdruk of een organogram waarin we opnieuw rollen, posities en functies definiëren. Wie goed kijkt ziet dat de kerk al begonnen is. In paus Franciscus heeft zij een bondgenoot gekregen, die met *Laudato Si* en *Fratelli Tutti* de profetische opdracht van de kerk in het centrum heeft gezet en die met synodaliteit als centraal thema van de bisschoppensynode van 2023 zich realiseert dat de consequenties van het seksueel misbruik een wezenlijk ander zelfverstaan van de kerk vraagt. Ik denk dat veel kerkelijk opbouwwerkers die kerk al zien in de geloofsgemeenschappen waar ze werken. In hun rol proberen ze de verbinding te leggen tussen de bovenliggende structuur en de werkelijkheid die zich manifesteert.

Terug naar de kern

In 2017 besprak de generale synode van de PKN een rapport dat ervoor pleitte om terug te gaan naar de kerk. Hoewel de discussie zich vervolgens nogal concentreerde op institutionele en kerkordelijke vragen, is het een teken van de brede behoefte tot herbronning. In de grote mainstreamkerken (RK, PKN, Anglicanen, Lutheranen) heeft in de 19e en 20e eeuw een aankoekproces plaatsgevonden, waarin het institutionele gewicht van de kerk enorm is toegenomen. We hoeven dat niet af te breken, we hoeven slechts te kijken naar wat er onder de oppervlakte groeit, waar de Heer bouwt aan het huis. Daaraan mogen we meebouwen, niet op basis van een bouwtekening, maar op basis van de groei die al volop gaande is. 🙌

René Grotenhuis was katholiek theoloog en van 2003-2013 algemeen directeur van de katholieke ontwikkelingsorganisatie Cordaid. Hij schreef in 2016 *'Van macht ontdaan'* en in 2019 *'Zout'*, beide over de actuele betekenis van de christelijke traditie.

'Het is begonnen...'

zo begint dit artikel. We vroegen René Grotenhuis eind oktober om voor ons te schrijven over herbronnen. Dat wilde hij graag doen, maar hij had er haast mee. Hij moest naar het ziekenhuis voor een operatie. Helaas is René begin december overleden, begonnen aan zijn eeuwig leven. Thuisgekomen bij de Vader. Moge hij rusten in vrede.

Daarmee is dit artikel een soort erfenis geworden. Het staat model voor veel schrijven van hem. Hij wist je mee te nemen, een spiegel voor te houden, uit te dagen om verder te kijken en te denken. We zijn dankbaar dat we dit artikel ontvangen hebben en mogen plaatsen. Ons meeleven en onze gebeden gaan uit naar zijn familie. Voor hen is een rouwproces begonnen. We wensen hen troost en nabijheid toe van God en van de mensen.

* In een eerder boek *Van Macht ontdaan. De betekenis van christelijk geloof voor de wereld van vandaag* (Berne, 2016) heb ik het historische proces van de kerkelijke macht uitgebreider beschreven.

** *Document Unitatis Redintegratio van het Tweede Vaticaans Concilie, over de positie van de katholieke kerk ten opzichte van de Oecumene, paragraaf 2*

Tekst: Jos Moons

Synodaal werken in de lokale geloofs- gemeenschap: wat is het en hoe werkt het?

In de rooms-katholieke kerk zoemt het woord synodaliteit rond. Maar wat is synodaliteit precies? Is het een vorm van herbronning – het thema van dit nummer? En concreet: hoe kunnen we synodaal werken in de eigen, lokale geloofsgemeenschap?

Synodaliteit komt van synode, 'samen op weg'. Toegepast op de kerk betekent het: samen tot wijsheid komen over de toekomst. Het is een soort pelgrimstocht: we zijn op weg, in gesprek, en we weten niet precies waar we uitkomen. Het is nadrukkelijk een praktijk, een "manier van doen". Maar die heeft natuurlijk wel theoretische wortels in een visie op de kerk, oftewel ecclesiologie. Dus bestaat dit artikel uit drie delen: iets over die theorie, iets over de praktijk, en tussenin iets over herbronnen*.

1. De ecclesiologische wortels

De theorie over de kerk – de ecclesiologie – is als een soort puzzel. Je hebt alle stukjes nodig, maar je kunt ze op een verschillende manier leggen**. Je kunt bijvoorbeeld beginnen met de paus en de bisschoppen, en daarna de 'gewone' gelovigen; dan krijg je een ecclesiologie waarin de hiërarchie centraal staat. Dat is de ecclesiologie van voor het Tweede Vaticaans Concilie. Je kunt ook beginnen bij het "volk van God", het geheel van alle gelovigen, en daarna de bisschoppen. Dan krijg je een ecclesiologie waarin de gemeenschap centraal staat. Of je kunt beginnen bij de Triniteit, of het Rijk Gods en naastenliefde, of spiritualiteit, of charismatische gaven, enzovoorts.

Het eerste stukje van de synodale visie op de kerk is: de

Heilige Geest leidt de kerk ook in deze tijd. Dus moet de kerk nederig zijn, bereid om te leren. Het volstaat niet om terug te vallen op het gestolde spreken van vroeger. Het tweede stukje is dat de kerk een gemeenschap is van gelovigen die dezelfde waardigheid delen: ze zijn in de doop bekleed met Christus en gezalfd met de Geest. 'We zijn samen kerk', zoals je soms hoort. Deze gedeelde waardigheid concretiseert zich bijvoorbeeld in de gedeelde verantwoordelijkheid voor het opbouwen van de kerk en van het Rijk Gods in de wereld. Daar zijn we allemaal – ieder voor zich en wij samen – verantwoordelijk voor. Ten derde: in de kerk is er een structuur van leiding. Als je het wat versimpelt is die structuur: pastoraal werkers, diakens en priesters, vervolgens bisschoppen, en ten slotte de paus. Niet iedereen kan het voor het zeggen hebben, gelovigen moeten zich ook schikken (net zoals ook in gezinnen, bedrijven, ...).

De kerk is een gemeenschap van gelovigen die dezelfde waardigheid delen: ze zijn in de doop bekleed met Christus en gezalfd met de Geest.

Deze volgorde van de puzzelstukjes is van groot belang. Je kunt trouwens met reden beweren dat ze teruggaat op het Tweede Vaticaans Concilie***. Het feit dat de Geest de leiding heeft, betekent dat de kerk – wij allemaal – ons voortdurend nederig moeten opstellen. Of voor wie allergie heeft tegen dat woord: benieuwd. We willen heel graag horen, voelen, weten, wat de Geest ons te zeggen heeft. Verondersteld daarbij is natuurlijk dat de Geest de Geest is van het evangelie, van Christus,

enzovoorts, maar die is nadrukkelijk niet alleen te vinden in vroeger en niet alleen in de hiërarchie. Vervolgens is het van groot belang naar elkaar te luisteren; dat is dé manier om de Geest te horen, voelen, ... Hoe dat moet, daarover gaat het later in het artikel. Ten slotte, iemand heeft de eindverantwoordelijkheid; de kerk is geen democratie, net zo min als een gezin of een bedrijf dat is. Wél is het belangrijk – gezien de volgorde van de puzzelstukjes – dat de leidinggevenden éérst luisteren en dan pas spreken. Bovendien krijgt hun leidinggevende taak een nieuw aspect: het organiseren van het luisterproces.

2. Synodaliteit en herbronnen

Is synodaliteit een vorm van herbronnen? Het woord herbronnen gaat al een tijdje mee en wordt – terecht – verbonden met het Tweede Vaticaans Concilie (en met theologische vernieuwers voor het concilie). Het stond op het concilie naast *aggiornamento*: bij de tijd brengen. Het doel was om het geloof opnieuw fris en aantrekkelijk te presenteren door enerzijds het geloof begrijpelijk en relevant te presenteren, met het oog op de moderne tijd, en anderzijds daarvoor juist te rade te gaan in de oude bronnen: Bijbel, kerkvaders.

Na het concilie waren herbronning en *aggiornamento* bepaald niet over. Een typisch voorbeeld van *aggiornamento* is bijvoorbeeld de introductie van de Wereldjongerendagen door Johannes Paulus II: een nieuwe, eigentijdse formule om jongeren een geloofservaring op te laten doen. Een typisch voorbeeld van herbronning is de bevrijdingstheologie: in het licht van het evangelie moeten we de kerk anders denken, met meer aandacht voor wie lijden. De afschaffing van de pauselijke tiara is eigenlijk een voorbeeld van beiden: pauselijke pracht en praal past niet bij de moderne gevoeligheid en zeker ook niet bij het evangelie.

In plaats van de Bijbel of de kerkvaders, is de bron in dit geval de geloofsgevoeligheid van de gelovigen.

Heeft synodaliteit ook met herbronning te maken? Misschien kun je dat wel zo zeggen, maar wel met een kanttekening. In plaats van de Bijbel of de kerkvaders, is de bron in dit geval de geloofsgevoeligheid van de gelovigen. De *sensus fidei fidelium*. Dat is het plechtige woord voor het werken van de Geest in de gelovige, die op een intuïtie-achtige wijze aanvoelt wat wel en niet 'klopt' als het over God en geloof gaat.

Dit is ook een ander soort herbronning dan de 'nieuwe evangelisatie' waar in de Nederlandse kerk al enkele jaren aandacht voor is, met bijvoorbeeld Alpha-cursus en

James Mallon. Dat kun je herbronning noemen: mensen in contact brengen met de bron. Maar synodaliteit bewandelt juist de omgekeerde weg. Het gaat niet om geloof aanwakkeren – wat overigens belangrijk is – maar om geloof aantreffen: vol geloof dat de Geest werkt in de mensen, gaan we naar hen luisteren.

3. Synodaliteit als praktijk

Synodaliteit is ten diepste een praktijk, een manier van doen, een cultuur. Daarom: als je hier wat mee wil in je lokale geloofsgemeenschap, wat moet je dan doen? Niet op het niveau van bisdommen, maar in de lokale gemeenschap. Wat kun je er zélf aan doen?

Vooraf een waarschuwing. In theorie is synodaliteit mooi, in de praktijk weerbarstig. Het vraagt veel van alle betrokkenen. Het komt eigenlijk neer op een radicale bekering. Het is een andere manier van doen dan we gewend zijn; een andere cultuur.

Bijvoorbeeld: stel dat het parochiebestuur overweegt om de zaterdagavond mis te vervroegen, zodat één voorganger twee kerken kan bedienen. De pastoor had het liever gisteren geregeld gezien dan vandaag, want dan krijgt hij het gat in het voorgangersrooster eindelijk gedicht, maar bij een synodale manier van doen hoort geduld. Het parochiebestuur vindt het vermoeiend om te luisteren naar de vele visies van de parochianen. Of het durft niet om een knoop door te hakken, want dan stel je mensen teleur. En enkele parochianen spuien liever 'spontaan' hun gal dan dat ze eerst biddend proberen aan te voelen wat de Geest zegt. Laat staan dat ze bereid zijn om een besluit te aanvaarden... Dit is natuurlijk maar een voorbeeld, en de karakterisering kun je gemakkelijk aanvullen, omwisselen, enzovoorts, maar de boodschap is duidelijk: er zijn veel haken en ogen. Weet waar je aan begint!

Als je het toch wil proberen, hoe kun je dan concreet aan de slag met synodaal werken? Ik noem vijf aspecten. Ten eerste, de leider – de pastoor, het parochiebestuur, of een werkgroep – moet nadenken over de concrete procedure en daar transparant over zijn. Het hoeft niet allemaal in veelvoud op papier te staan, maar het moet wél duidelijk zijn. Wat zijn de stappen? Mensen moeten weten dat hun inspraak welkom is, hoe die gegeven kan worden, wat ermee gedaan wordt, en wie er uiteindelijk beslist. Het helpt als die beslissing gepresenteerd wordt met uitleg. Niet ter verdediging, maar opdat mensen meer gevoel kunnen krijgen voor de beweegredenen. Eventueel kun je deskundige hulp inroepen: hoe vergaar je het beste input? Hoe presenteer je het beste een beslissing?

In een synodaal proces, zeg je niet 'dat vind ik nu eenmaal', 'dat is mijn mening'; het is geen schiettent.

Deze stappen zijn het 'lichaam'; daarnaast is de 'geest' essentieel. Die geest gaat over een aantal deugden. Zoals de bereidheid om te zwijgen, het tweede aspect. Alle deelnemers inclusief de leider(s) moeten bereid zijn veel te zwijgen, veel meer dan we fijn vinden. We moeten het uithouden dat de ander spreekt en bovendien dingen zegt waar we het niet mee eens zijn, die ik anders zie, enzovoorts. Het doel van het zwijgen is om te luisteren, om te horen wat de ander zegt, ook achter de woorden. De deugd van het zwijgen wordt de deugd van het luisteren. Op deze manier transformeert het gesprek zich van discussie tot een benieuwd luistergesprek. Je kunt daarin wel op elkaar reageren, maar in plaats van 'ja maar' te zeggen, hoort bij een synodale manier van doen 'vertel eens meer'.

Ten derde vraagt synodaliteit de deugd van het 'opbouwende spreken'. In een synodaal proces, zeg je niet 'dat vind ik nu eenmaal', 'dat is mijn mening'; het is geen schiettent. Nee, je zegt wat – in jouw aanvoelen – de Geest te zeggen heeft. Bovendien: de bedoeling is om het zo te zeggen dat het gemakkelijk te beluisteren valt qua toon, en liefst met een (korte!) toelichting. Deelnemers moeten zich dus flink inspannen, zowel voor de inhoud en voor de vorm; het gaat om een uitgezuiverde vorm van spreken, zonder primaire emoties en gedachten, met het licht van God en het evangelie. Eenvoudig en vrijmoedig.

Nog een belangrijke deugd: flexibiliteit. De bereidheid van mening te veranderen. In klassieke taal: onthechting, niet

vastzitten aan de eigen gedachte. Of met een beeld: pelgrim zijn. Die flexibiliteit is belangrijk om open te staan voor andere gedachten. Misschien zijn die wel beter dan de jouwe, als je heel eerlijk bent. Of misschien kan het inderdaad niet anders. Onthechting is ook belangrijk op het moment dat er een keuze gemaakt wordt. Zonder flexibiliteit kun je niet aanvaarden dat iemand een knoop doorhakt, met een andere uitkomst dan jij dacht.

Ten slotte, de laatste deugd is geloof en gebed. Hiermee keren we weer terug naar het beginpunt: de Geest leidt de kerk. Als we dat echt geloven, moeten we ruimte maken voor de Geest. Door te bidden, en door een gelovig leven te leiden, met aandacht voor verwondering, naastenliefde, geloof – hoop – liefde, enzovoorts.

Kortom: synodaliteit is een rijke en veeleisende kerkelijke manier van doen. Misschien dat klein beginnen een goed idee 🙌

Jos Moons is jezuïet en werkt als onderzoeker (Universiteit van Tilburg), docent theologie (KU Leuven), en pastor in de universitaire parochie (Leuven). Hij publiceerde in 2019: *De kunst van geestelijke begeleiding* (Berne).

* Voor meer uitgebreidere (en dus vollediger) bijdragen over synodaliteit, zie onder andere van mijn hand "Wat is synodaliteit en wat vraagt dat van de kerk? Een toegankelijke introductie", in *Collationes*, en het hoofdstuk "Synodaliteit. Vijf funderende theologische ideeën en spirituele deugden" in een boek over synodaliteit dat in het najaar van 2022 zou moeten verschijnen bij Halewijn.

** Vgl wat Myriam Wijlens de 'herconfiguratie van de leer' noemt, zie haar artikel Myriam Wijlens, "De kerk hervormen door 'een herconfiguratie' van de leer" in de literatuurlijst.

*** Voor bewijsvoering, zie Mathijs Lamberigts en Leo Declercq, *Het Concilie Vaticanum II* (2015).